

ANVISNINGAR OM PREVENTION, HANTERING OCH UNDERSÖKNING AV AVSTEG FRÅN GOD FORSKNINGSPRAXIS OCH AV FUSK I VETENSKAPLIG FORSKNING

Forskningsetiska delegationen skall enligt förordningen om delegationen (1347/1991) främja debatt och informationsverksamhet i Finland som gäller forskningsetik och ta initiativ i syfte att främja forskningsetiken. Utgående från detta har delegationen utarbetat följande anvisningar, till vilka de flesta finska universitet och forskningsinstitut har förbundit sig under början av år 1998.

Bakgrund

Den senaste tiden har det i vetenskapssamfundet diskuterats livligt om avsteg från god forskningspraxis och om fusk inom forskningen ("misconduct" och "fraud in science") och om lämpliga sätt att förhindra sådant och undvika allvarliga konsekvenser därav för vetenskapen. Den allt hårdare konkurrensen om en ställning i vetenskapssamfundet kan leda till att ohederliga medel används i syfte att uppnå vetenskaplig uppskattning eller andra fördelar.

De första anvisningarna i denna fråga utarbetades i Finland av forskningsetiska delegationen år 1994. De utgör grunden för dessa anvisningar, som i likhet med de tidigare strävar efter förfaringsätt som tryggar ett rättvist bemötande av alla parter. I utformningen av anvisningarna har den internationella diskussionen om ämnet beaktats, liksom erfarenheter på annat håll. Dessa påvisar brister inte bara i fråga om rättsskyddet för den misstänkte utan även för den som framför misstanken samt för sakkunniga som hörs i samband med behandlingen av ärendet. Av de anvisningar som gjorts upp i andra länder kommer de mest kända från Nationella vetenskapsfonden (National Science Foundation, NSF) och Nationella hälsoinstitutet (National Institutes of Health, NIH) i USA och från Danmarks medicinska kommission (Statens Sundhedsvidenskabelige Forskningsråd).

På grund av tolkningsproblem har det visat sig nödvändigt att noggrant definiera fusk inom forskning och avsteg från god forskningspraxis. T.ex. i USA har man sedan mitten av 1990-talet försökt reformera och förenhetliga riktlinjerna både i fråga om definitioner och förfaringsätt. Också i Norge, Sverige och Danmark har frågan debatterats livligt och nya regerverk har upprättats. Att uppnå enighet om definitionerna har visat sig problematiskt. T.ex. gränsdragningen mellan fusk och avsteg från god forskningspraxis är svår och ibland omöjlig. Också skillnaderna mellan olika vetenskapsområden när det gäller tolkningen av god forskningspraxis försvårar utformandet av en allmängiltig definition.

Det ligger i samhällets och vetenskapssamfundets intresse att alla misstankar om oegentligheter i forskningen utreds. Följande anvisningar som forskningsetiska delegationen utarbetat om förfaringsättet är det finländska vetenskapssamfundets interna etiska anvisningar om prevention, hantering och undersökning av avsteg från god forskningspraxis och av fusk i forskningen, i synnerhet inom den vetenskapliga forskningen i universitet och forskningsinstitutioner, men de bör i tillämpliga delar tillämpas också på forskning som bedrivs på andra ställen. Förutom dessa anvisningar bör vetenskapssamfundet beakta den allmänna lagstiftningen, mot vilken dessa anvisningar med sin karaktär av rekommendation har en underordnad ställning (t.ex. bestämmelserna om immateriella rättigheter, straffrättsligt ansvar och förfaringsätten i förvaltningsärenden, lagstiftningen om handlingars offentlighet samt konventionerna om mänskliga rättigheter).

Definitioner

Avsteg från god forskningspraxis. Den vetenskapliga forskningens tillförlitlighet och trovärdighet grundar sig på att forskarna iakttar god forskningspraxis ("good scientific practice"). Med detta avses iakttagande av vetenskapssamfundets erkända arbetssätt, allmän omsorgsfullhet och noggrannhet i forskningsarbetet och när resultaten presenteras, korrekt uppmärksammande av andra forskares arbete och resultat,

presentation av egna resultat i rätt ljus samt respekterande av principen om vetenskaplig öppenhet och kontrollerbarhet. De olika vetenskapsområdena har sina egna särdrag i fråga om god forskningspraxis.

Avsteg från god forskningspraxis är förkastliga och inverkar synnerligen menligt på forskningens kvalitet eller vetenskapssamfundets verksamhet. Som exempel på avsteg från god forskningspraxis kan nämnas bl.a. underskattning av andra forskares andel i publikationer och bristfällig hänvisning till tidigare forskningsresultat, slarvig och därigenom missvisande rapportering om forskningsresultat och tillämpade metoder, bristfällig registrering och bevaring av resultat, publicering av samma resultat flera gånger som skenbart nya och medveten missledning av den stora allmänheten i fråga om det egna forskningsarbetet.

Fusk. Med fusk avses framförande av fabricerade, förvrängda eller olovligt lånade observationer eller resultat inför vetenskapssamfundet t.ex. i ett föredrag på ett vetenskapligt möte, i ett manuskript avsett att publiceras eller i en stipendieansökan. Fabricerade observationer är uppdiktade iakttagelser som inte har gjorts med de metoder som beskrivs i forskningsrapporten. Fabricering är också att presentera påhittade resultat i en forskningsrapport.

Med förvrängning av observationer ("misrepresentation", "falsification") avses avsiktlig omarbetning eller presentation av original observationer så att det resultat som baserar sig på observationerna ändras. Med förvrängning av resultat avses vetenskapligt ogrundad ändring eller urval av forskningsresultat. Det är sålunda också förvrängning när resultat som är väsentliga för slutledningarna utelämnas i redovisningen.

Fusk är också att stjäla en ursprunglig forskningsidé, forskningsplan eller forskningsobservationer av en annan forskare ("misappropriation") eller att presentera någon annans forskningsplan, ett manuskript, en artikel eller annan text eller en del därav som sin egen ("plagiarism").

Fusk kan också vara en lagstridig handling.

Fusk omfattar inte sanna vetenskapliga meningsolikheter om tolkning eller bedömning.

Ansvaret för prevention av avsteg från god forskningspraxis och av fusk

Ansvaret för preventionen av fusk och avsteg från god forskningspraxis ligger hos vetenskapssamfundet, i första hand hos forskaren själv och hos föreståndaren för forskningsgruppen och forskningsenheten.

Att målmedvetet stärka god forskningspraxis är viktigt i alla vetenskapliga organisationer. Fungerande kvalitetssystem är ett viktigt medel i detta syfte.

Till universitetens grundexamina och påbyggnadsexamina bör höra studier i god forskningspraxis och forskningsetik. Dessutom har de vetenskapliga samfundet och forskningsinstitutionerna ansvar för att god forskningspraxis vidmakthålls och främjas. Prevention av fusk och avsteg från god forskningspraxis gagnas också av det s.k. peer review -systemet för granskning av vetenskapliga publikationer.

Anvisningar för utredning av misstankar om oegentlighet i forskning

Centrala i anvisningarna anses tre omständigheter som har väsentlig inverkan på rättskyddet, dvs. att behandlingen är neutral, att alla parter blir hörda och att behandlingen är snabb. Universitetets rektor eller forskningsinstitutionens föreståndare beslutar om en nedan beskriven förundersökning eller utredning skall inledas och svarar för annat beslutsfattande under hela processen. Åtgärderna skall beakta lagen om förvaltningsförfarande (598/1982). Det som i det följande sägs om universitetet och universitetets rektor gäller även en forskningsinstitution och dess föreståndare.

1. Rektor måste underrättas om misstankar om fusk eller avsteg från god forskningspraxis genom skriftlig anmälan. Rektor skall pröva om misstankar som kommit till rektors kännedom på något annat sätt skall tas upp till vidare behandling. Rektor beslutar om åtgärder till följd av grundlös angivelse.

2. Universitetets rektor beslutar om förundersökning skall göras. Fattas beslut om att inleda förundersökning, skall denna göras inom 60 dagar räknat från anmälan. Den som är föremål för misstankar skall omedelbart underrättas om ett beslut att inleda förundersökning och om grunderna för detta. Rektor skaffar nödvändigt bakgrundsmaterial för förundersökningen och hör anmälaren, den misstänkte och vid behov andra. Ärendet behandlas konfidentiellt.

3. Universitetets rektor skall ge en sammanfattning av förundersökningen till den misstänkte och den som framfört misstankarna för eventuellt bemötande.

4. Visar sig misstankarna ogrundade, skall universitetets rektor besluta att behandlingen av ärendet skall avslutas. Beslutet inklusive motiveringarna skall ges den som är föremål för misstanken och den som framfört misstanken till kännedom och det kan på den misstänktes önskan även publiceras.

5. Om rektor på basis av förundersökningen kommer till slutsatsen att den misstänkte har handlat i strid med god forskningspraxis men inte har gjort sig skyldig till fusk, beror de vidare åtgärderna på rektors prövning. En ordinarie utredning skall likväl utföras på det sätt som beskrivs i det följande, om den misstänkte av grundad anledning så önskar.

6. Om förundersökningen inte undanröjer misstankarna om fusk, skall universitetets rektor göra en utredning. Rektor ber sakkunniga, av vilka en utses till ledare, att utföra utredningen. Sakkunniggruppen skall ha sakkunskap i det aktuella vetenskapsområdet och i juridik samt annat nödvändig sakkunskap. Alla medlemmar i gruppen får inte vara från det aktuella universitetet. Då sakkunniggruppen utnämns skall de allmänna principerna om jäv i lagen om förvaltningsförfarande iakttas.

7. Utredningen skall utföras så snabbt som möjligt. Om sakkunniggruppen inte har slutfört utredningen inom 120 dagar efter att ha fått uppdraget, skall den avge rapport om detta till universitetets rektor. Universitetets rektor beslutar om behövlig tilläggstid.

8. Under förundersökningen och utredningen skall anmälarens och den misstänktes rättsskydd samt processens tillbörlighet även i övrigt ses till så bra som möjligt.

9. Slutrapporten om utredningen är en offentlig handling, om inte något annat följer av författningarna om handlingars offentlighet. Slutrapporten skall innehålla

- en beskrivning av forskningen eller
- verksamheten som misstanken gäller och grunderna för misstanken,
- sakkunniggruppens motiverade bedömning av huruvida den misstänkte gjort sig skyldig till fusk eller avsteg från god forskningspraxis,
- sakkunniggruppens motiverade bedömning av vilken typ av fusk eller avsteg från god forskningspraxis det är frågan om,
- sakkunniggruppens motiverade bedömning av hur allvarligt fusket eller avsteget från god forskningspraxis är, om det har upprepats och av graden av uppsåt eller slarv samt eventuella förslag till korrigerande av den uppkomna situationen samt
- en berättelse om sakkunniggruppens verksamhet.

10. Universitetets rektor bedömer om utredningen föranleder åtgärder och fattar beslut om vidtagande av åtgärder.

11. Då eventuella åtgärder övervägs, bör beaktas hur allvarligt fusket eller avsteget från god forskningspraxis varit och om det eventuellt upprepats och graden av uppsåt eller slarv samt omfattningen av den oegentliga verksamheten.

Om utredningen resulterar i ett konstaterande om att det är frågan om fusk, skall konklusionerna i slutrapporten publiceras i en av sakkunniggruppen lämplig ansedd publikation. Konklusionerna om misstankar om fusk i samband med forskningsresultat som har framförts i en vetenskaplig publikationsserie bör helst publiceras på samma eller motsvarande sätt som den misstänkta forskningen. Det skall då framgå av konklusionerna vilka forskningsresultat och artiklar som sakkunniggruppen har ansett att skall återtas.

Utöver publiceringen av slutrapporten kan andra åtgärder komma i fråga, nämligen tjänstemannarättsligt eller straff rättsligt förfarande enligt gällande lagstiftning samt eventuella arbetsrättsliga påföljder inklusive åtgärder som riktar sig mot finansieringen av forskningen. Om tillämpningen av sådana åtgärder skall rektor besluta från fall till fall inom de gränser lagstiftningen eller förvaltningsreglerna medger.

12. Om utredningen resulterar i ett konstaterande om att det inte är frågan om fusk eller avsteg från god forskningspraxis, skall universitetets rektor ge den misstänkte handlingen med utredningsresultatet. Dessutom skall resultatet ges ut i en lämplig publikation, om den misstänkte så önskar.

13. Universitetets rektor skall utan dröjsmål sända forskningsetiska delegationen beslutet om att en utredning skall inledas, sammanfattningen av förundersökningen och därtill anslutna eventuella bemötanden, ett beslut om att behandlingen av ett ärende skall avslutas på grund av ogrundad misstanke samt slutrapporten om utredningen ifall inte något annat följer av sekretessbestämmelserna. Om den misstänkte i samband med forskningsarbetet är anställd hos en annan arbetsgivare (t.ex. Finlands Akademi) än det universitet där misstanken har hanterats, skall slutrapporten om utredningen sändas också till denna arbetsgivare.

14. Den som har blivit misstänkt eller den som har framfört misstanken och som är missnöjd med det iakttagna förfaringssättet eller med förundersökningen eller resultatet av utredningen får be om utlåtande i ärendet av forskningsetiska delegationen. Delegationen skall behandla ärendet utan dröjsmål och avge sitt utlåtande riktat till den som har bett om det, och ge det universitetets rektor till kännedom.

Forskningsetiska delegationen kan föreslå för universitetets rektor att en ytterligare utredning bör göras, om förundersökningen eller utredningsresultaten ger anledning till detta.